

הרהורים ליום ירושלים

את תפילות יום הכיפורים אנו מסיימים בתקיעת השופר שבנעילה. בתקיעה זאת נשמעים הדים לאחת המצוות המרכזיות שבפרשתנו, מצוות היובל. היובל מהווה שחרור כפול, קריאת דרור לאדם ולאדמה. מתוך כך, מקבלים הרעיונות התיאולוגיים המופשטים מימד כלכלי וחברתי. על האדמה נאמר (כה, כג-כד): "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְתָּת כִּי לִי הָאָרֶץ". בשנת היובל חייבות האדמות לחזור לבעליהן המקוריים, שבנסיבות קשות – אולי – היו מוכרחים למכור, "כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אִתְּם עִמְדִי". לא רק חסרי הגג, גם בעלי האחויות, גֵרִים הם בארץ לא להם. היובל הוא גם שנת השחרור המוחלט של העבדים: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, עֲבָדֵי הֵם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (כה, נה), והתלמוד מוסיף (קידושין כב ע"ב): "ולא עבדים לעבדים". בשם הריבונות הא-להית מתריע היובל נגד המלחמה הכלכלית הנטושה בחברה האנושית, המתנהלת לפעמים במסגרת משחקי החוק, ולפעמים תוך עושק גלוי. זהו ה'הוֹי' החברתי הנשמע בדברי הנביאים: "הוֹי מְגִיעֵי בַיִת בְּבֵית שְׂדֵה בְּשְׂדֵה יַקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מְקוֹם וְהוֹשְׁבֵתֶם לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (ישעיהו ה, ח-ט); "הוֹי חֹשְׁבֵי אֶן וּפְעֻלֵי רַע... וְחָמְדוּ שְׂדוֹת וְגָזְלוּ וּבָתִּים וְנָשְׂאוּ - - וְעָשְׂקוּ גֵבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחְלָתוֹ" (ב, א-ב).

אכן, שני מימדים במצוות היובל, גאולת האדם: "וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהּ", וגאולת האדמה: "בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ". נישול האדם מאדמתו הוא המודל הראשוני של הגלות. בהחזרת האדמות לבעליהן פורץ לראשונה מושג הגאולה: "גִּאֻלָּה תִּתְּנוּ לְאָרֶץ". הגאולה החברתית היא מודל לגאולה הלאומית בכללותה. מודל וגם תנאי: "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה - - וְשָׁבִיָּהּ בְּצִדְקָה" (ישעיהו א, כז).

גאולת האדם והעם וגאולת הארץ הם שני ממדיה של הציונות, הבאים לידי ביטוי בשני החגים שבמחזור החדש של הלוח העברי, שזכינו ונתחדש בדורותינו. יום העצמאות מסמל את גאולת העם הזוכה לחופש ועצמאות פוליטית. יום ירושלים מסמל את גאולת הארץ. בכך, ברוך ה', התאזן הלוח העברי שבמשך דורות התאבל על טרגדיית העם והארץ. האנטיתזה ליום העצמאות הוא כמובן תשעה באב. האנטיתזה ליום ירושלים, הוא צום 'קטן', נשכח ולכאורה שולי: "צום גדליהו". גדליהו בן אחיקם, מנהיג "שְׂאֲרִית יְרוּשָׁלַם הַנְּשָׂאָרִים בְּאָרֶץ הַזֹּאת" (ירמיה כד, ח) אחרי חורבן הבית הראשון, נתפס על ידי "פטריוטים" קנאים כמשת"פ הבבלים, ונרצח. האדמה בערה מתחת לרגלי השרידים, שפחדו מתגובת הבבלים. הנביא ירמיהו דורש מהם בשם ה', לדבוק באדמה למרות הסכנה (מב, י-יב): "אִם שׁוֹב תִּשְׁבּוּ בְּאָרֶץ הַזֹּאת וּבְנֵיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרַס וְנִטְעֵתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ... אֶל תִּירְאוּ... וְאַתֶּן לְכֶם רַחֲמִים". שארית יהודה אינה שומעת בקול הנביא: "וַיִּבְאוּ אֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל הַיְי" (מג, ז).

הנביא מגיב בנבואת זעם קשה. צום גדליהו מייצג אכן, את הטרגדיה של אובדן הקשר לאדמה, קשר שהוא חיוני, אף ללא עצמאות פוליטית. הקשר לאדמה הוא המוקד העמוק של יום ירושלים.

ציון ומגדליה

ביום זה אנו מודים על גאולת הארץ ומתפללים על שלומה של עיר הקודש (תהלים קכב): "יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילֶךָ" [בחומותיך] "שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ", שלווה ממלחמות וטרור. אנו מאחלים "יְשָׁלוּ אֶהְבִּיךָ", ואנו דורשים איש מרעהו: "שְׁאַלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם". אלא שלשלוּ הפוליטי מתווסף מימד נוסף. המלים "שְׁאַלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם" מקבלות עכשיו משמעות חדשה. מרבים לדבר על ירושלים של מעלה, אך אנו נדרשים לשמור גם על ירושלים של מטה, ירושלים של עפר ואבן. "עשרה קבים יופי ירדו לעולם תשעה נטלה ירושלים ואחד כל העולם כולו" (קידושין מט ע"ב), אסור לנו לעוות יופי ייחודי וצנוע זה על ידי מגדלים הפורעים ומגמדים את האדריכלות המקורית של העיר: "סִבּוּ צִיּוֹן וְהִקְיִפוּהָ - - סִפְרוּ מִגְדְּלֶיהָ" (תהלים מח, יג)

בליקוטי הלכות' משווה ר' נתן, תלמידו וסופרו של ר' נחמן מברסלב בין בניין בית כנסת לבין בניין ירושלים (ליקוטי הלכות - הלכות בית הכנסת הלכה ו). ר' נתן רצה לעצב את בית הכנסת על פי חזון ירושלים הבנויה. כאן ועכשיו, רוצה אני ללכת בעקבותיו בכיוון הפוך, ולהרהר על ירושלים ועל (בית) הכנסת. רבי נתן מעמיד את (בית) הכנסת כאנטיתזה למגדל בבל, על פי דברי הזוהר (ח"א, כה ע"ב). בוני המגדל מבקשים "הִבְּהָ בְּנֵה לָנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בְּשָׂמִים וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם" (בראשית יא ד), הם ממשיכים בכך את דרך "הַגְּבָרִים... אֲנֹשֵׁי הַשָּׁם" (בראשית ו, ד), אנו, אמונים על מסורת הדורות, תופסים את בוני מגדל בבל כרשעים גמורים. הזוהר מרחיב זאת. גם אנשים שאינם מושחתים, גנבים או גורפי טובות הנאה, עלולים לבנות מגדל בבל נוסף. הם בונים מגדל בבל, אף כשהם בונים (בית) כנסת, אם הם עושים זאת מתוך מוטיבציה שלילית: "נַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם". הבניין שהם בונים הופך עטרה על ראשם, לא לשם שמים. לדברי הזוהר מוסיף רבי נתן שכל מי שכוונתו "בשביל עצמו, בשביל כבודו חס ושלוּם, הוא פוגם מאד... כשבאים חס ושלוּם, לכלל מחלוקת על - ידי רדיפת הכבוד של כל אחד ואחד שכל אחד רוצה שהוא יהיה מראשי הקרואים". האינטריגות הפרסונליות שבמאבקים הפנים-מפלגתיים ותוצאותיהם מהוות דוגמה לסכנות שברדיפת הכבוד, "כי עקר חורבן בית המקדש היה על-ידי שנאת חנם שנתרבה על-ידי רדיפת הכבוד של כל אחד... ועל-ידי זה כל אריכות הגלות".

אין ספק שללא מידה מינימלית של יצר הרע, יצר הכבוד, לא היה עוסק האדם בפוליטיקה קטנה או גדולה, מוועד בית ועד (בית) כנסת. אלא שהאדם עלול לאבד שליטה על יצרו. עובדה זאת, מוסיף רבי נתן, רמוזה בדברי רבותינו ז"ל (שבת יא ע"א) שאמרו שאסור להגביה ביתו

מבית הכנסת". המגדל מתאר לפי זה את האגו, את הנרקיסזים, המחלה הפרופסיונלית של פוליטיקאים ואינטלקטואלים, אצלם מתקיים הפסוק "כִּי יִרְבֶּה כְּבוֹד בַּיְתוֹ (תהילים מט, יז)... עד שכל כוונתו בעסקו בבניין (בית) הכנסת ובקיומו הוא בשביל כבוד עצמו כנ"ל, כי אז הוא בבחינת בוני המגדל..." ורבי נתן מדגיש: "ועל - כן נאמר בשבח ירושלים (תהלים מח, יג), סְבוּ צִיּוֹן וְהִקִּיפוּהָ - - סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ". אלו הם מגדליה הצנועים של ירושלים "ההפך מבוני המגדל..."

הפרוייקטים האדריכליים הגרנדיוזיים, משקפים אדריכלות פסיכולוגית ראוותנית, ערכים של כבוד, התנשאות ושליטה ומאיימים על תומתה וענוותנותה של העיר. ואולי בגין כך, אנו מוסיפים אחרי תקיעת השופר שבינעילה, ביום הכיפורים והתשובה, את הפסוק הקלאסי: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" כדי להאציל על בניה זו את ערכי היום הקדוש. ואנו מתפללים עם ר' נתן (ליקוטי תפילות, תש"ל): "אבי שבשמים, מלא משאלותי ברחמים... ואזכה שיהיה לי חלק טוב בהיכל הקדש הנבנה על ידי עושי רצונך... תבנה ותכונן בגשמיות וברוחניות עיר הקדש "קִרְיָה נְאֻמָּנָה מְלֻאָתִי מְשֻׁפֵּט" ... ותבטל כל הרע והטומאה מן העולם, ויקוים מהרה מקרא שכתוב (ירמיהו ג, יז) "בָּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסָא ה' וְנִקְוּוּ אֶלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם - - וְלֹא יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרָרוֹת לְפָנֶם הָרַע", ונאמר (ישעיה א, כז): "צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה - - וְשָׁבִיהָ בְּצַדִּיקָה".